

Sihtasutuse Eesti Vabaõhumuuseumi kogu korraldus ja kogumispõhimõtted

Tallinn 2025

Sisukord

1. Muuseumi missioon ja ajalugu	4
1.1. Missioon	4
1.2. Visioon	4
1.3. Ajalugu	4
1.4. Muuseumikogu	4
1.5. Struktuur	5
1.6. Koostöövõrgustik	5
1.7. Muuseumi tegevust reguleerivad õigusaktid ja dokumendid	6
2. Kogud ja muuseumikogu täiendamine	8
2.1. Kogumise eesmärk	8
2.2. Teiste sarnaste või lähialadel tegutsevate muuseumide kogude lühianalüüs ja kattuvused	9
2.3. Kogu täiendamise sisulised kriteeriumid	10
2.4 Kogu hetkeseis ja täiendamisvajadus	11
2.4.1. Rahvaarhitektuuri kogu (kogu tähis RA)	11
2.4.2. Esemekogu (kogu tähis E)	11
2.4.3. Fotokogu (kogu tähis F)	12
2.4.4. Negatiivikogu (kogu tähis N)	12
2.4.5. Diapositiivikogu (kogu tähis D)	13
2.4.6. Etnograafiliste jooniste kogu (kogu tähis EJ)	13
2.4.7. Etnograafiliste jooniste varia kogu (kogu tähis EJV)	14
2.4.8. Etnograafiline arhiiv (kogu tähis EA)	14
2.4.9. Dokumentide arhiivikogu (kogu tähis DA)	14
2.4.10. Kunstikogu (kogu tähis K)	15
2.4.11. Käsikirjaliste artiklite kogu (kogu tähis KA)	15
2.4.12. Audio-videokogu (kogu tähis AV)	15
2.5. Muuseumikogu täiendamise üldpõhimõtted	16
2.6. Muuseumikogu täiendamise protseduurid	17
2.7. Juurdekasvuvõimaluste ja säilitustingimuste analüüs	17
2.8. Kogu sisuline analüüs ja väärtuste hindamine	18
2.9. Museaalide väljaarvamine kogust	18
3. Muuseumikogu dokumenteerimine	19
3.1. Kogu dokumenteerimise meetodid	19
3.2. Arvestusdokumentatsiooni vormistamine ja hoidmine	19
3.3. Dokumenteerimise korraldus, rollid ja vastutus	19
3.4. Museaalide liikumine ja ajutine kasutamine	19
3.5. Inventuuride korraldamine	20

3.6. Museaali muuseumikogust väljaarvamine ja hoiule võetud asja tagastamine.....	20
3.7. Museaalide kirjeldamine	20
4. Muuseumikogu kasutamine	22
4.1. Rollid ja vastutus	22
4.2. Muuseumikogu kasutamisega seotud protseduurid ja dokumentatsioon	22
4.3. Muuseumikogu kasutamisega seotud teenused.....	23
5. Säilitamine.....	24
5.1. Rollid ja vastutus	24
5.2. Säilitustingimused	25
5.3. Turvalisus.....	26
6. Toimepidevus.....	27

1. Muuseumi missioon ja ajalugu

1.1. Missioon

Innustame inimesi hoidma ja väärtustama maaehituspärandit, kultuuritraditsioone ning kestlikku elulaadi.

1.2. Visioon

Oleme kasutaja- ja keskkonnasõbraliku muuseumina üks eelistatumaid kultuurisihikohti Eestis. Meid hinnatakse maa-arhitektuuri valdkonna eksperdi ja eestkõnelejana. Toetame maailmatasemel konserveerimis- ja digimisteenuseid pakkudes museaalide pikaajalist säilitamist ja kättesaadavaks tegemist muuseumides üle Eesti.

1.3. Ajalugu

SA Eesti Vabaõhumuuseum on loodud 2014. aastal Eesti Vabaõhumuuseumi ja Ennistuskoda „Kanut“ (peaegune Konserveerimis- ja Digiteerimiskeskus Kanut) liitmisel. SA EVM muuseumikogu põhineb endise riigiasutuse Eesti Vabaõhumuuseumi kogudel, mis anti sihtasutusele üle riigile kuuluva muuseumikogu kasutamise lepinguga nr 1.1-8, 28.02.2014. Sihtasutus on muuseum muuseumiseaduse mõttes. Lepingus on fikseeritud sihtasutuse õigused ja kohustused riigile kuuluva muuseumikogu säilitamiseks, täiendamiseks, läbitöötamiseks ja kasutamiseks sihtasutuse poolt oma põhikirjaliste eesmärkide täitmiseks. Eesti Vabaõhumuuseumi kui riigiasutuse muuseumikogule pandi alus asutuse loomisega, mis algselt kandis Eesti Riikliku Vabaõhumuuseumi nime. See loodi 22. mail 1957 ENSV Ministrite Nõukogu määrusega nr 169. eesmärgiga säilitada kollektiivmajandite tõttu hävimisohtu sattunud taluarhitektuuri.

Vabaõhumuuseum loodi Tallinna lähisel Kopli lahe kaldal paikneva endise baltisaksa Rocca al Mare suvitusmõisa alale. 1958. a valmis üldprojekt (koostaja arhitekt Harald Heinsaar, konsultant Karl Tihase), mille alusel jagati muuseumi territoorium neljaks etnograafiliseks piirkonnaks: Põhja-Eesti, Lääne-Eesti, Lääne-Eesti saared, Lõuna-Eesti. Muuseumi loomise järel algas kogumistöö. Püsinäituse ülesehitamiseks vajalike hoonete hankimiseks tehti 1958. a suvel ulatuslikke väliuurimisi Läänemaal ja Lääne-Eesti saartel, mille tulemusena fikseeriti üle 100 ehitismälestise, tehti tuhatkond fotot ja koguti ligi 300 eset – sellega loodigi alus muuseumi erinevatele kogudele. Järgnev tegevus muuseumikogu täiendamisel jätkus vastavalt näitusekavale. Muuseumi algusaastate kogumiskava lähtus esmavajadusest püstitada eelkõige hooned/talud vastavalt neljale piirkonnale ning hankida nende sisustamiseks vajalik tarbevara ja muud esemed. Muuseumi esimesed kogud – esemekogu, fotokogu, negatiivide kogu, etnograafiliste jooniste kogu ja etnograafiliste jooniste varia kogu – loodi 1958-1959. a. Aastal 1965 loodi kunstikogu, 1968 rahvaarhitektuurikogu, 1969 loodi etnograafiline arhiivkogu. 1996. aastal võeti arvele dokumentide arhiivkogu, 2008. aastal käsikirjaliste artiklite kogu ja 2020. aastal audio-videokogu. Lisaks nendele kogudele loodi 1960 aastal ka teaduslik abikogu.

1.4. Muuseumikogu

Museaalid moodustavad muuseumikogu. Kogusse võetakse vastu üksnes püsiva kultuuriväärtusega materjale: hooned, tarbeesemeid, fotosid, negatiive, dokumente erinevatel andmekandjatel, mida säilitatakse tähtajatult (alaliselt). Lisaks muuseumikogule on muuseumil abikogu, kuhu võetakse vastu esemeid, mis on vajalikud hariduslikel eesmärkidel või püsinäituse täiendamiseks või on tähelepanuväärsed etnograafilised esemed oma valmistusviisilt ja harulduselt aga ilma tulmeinfota.

SA EVM muuseumikogu moodustavad 12 erinevat kogu ja lisaks 1 abikogu.

SA Eesti Vabaõhumuuseumi muuseumikogusse kuulub 78111 museaali (seisuga 03.02.2025). Kogudesse jaotuvad need järgmiselt:

- Rahvaarhitektuuri kogu (80 museaali (so 88 objekti), kogu tähis RA).
- Esemekogu (15566 museaali, tähis E).
- Fotokogu (19228 museaali, tähis F).
- Negatiivikogu (36819 museaali, tähis N).
- Diapositiivikogu (483 museaali, tähis D).
- Etnograafiliste jooniste kogu (2921 museaali, tähis EJ).
- Etnograafiliste jooniste varia kogu (1027 museaali, tähis EJV).
- Etnograafiline arhiiv (172 museaali, tähis EA).
- Dokumentide arhiivkogu (1529 museaali, tähis DA).
- Kunstikogu (250 museaali, tähis K).
- Käsikirjaliste artiklite kogu (27 museaali, tähis KA).
- Audio-videokogu (9 museaali, tähis AV).

Lisaks abikogu:

Teaduslik abikogu (tähis TA). Selles kogus olevad esemed on olulised muuseumi lugude justustamisel ekspositsioonis, haridustegevuses, on võetud vastu ka objekte mis on kõnekad etnograafilised esemed aga teadmata päritoluga. Abikogu esemed on kirjeldatud minimaalselt. 732 eset on kantud MuIs-i.

1.5. Struktuur

SA EVM põhistruktuuriüksused jagunevad nelja valdkonna vahel: maaarhitektuuri ja kultuuripärandi valdkond (sh kogude osakond ja esemekonservaatorid), arendusvaldkond, konserveerimisvaldkond (Kanut), tugiteenused (sh ehituskonservaatorid). Lisaks põhistruktuuriüksusele on sihtasutusel büroo, mille ülesandeks on vara haldamise, finantsjuhtimise ja -arvestuse, asjaajamise ja personalitöö korraldamine. SA EVM töötab 03.02.2025 seisuga 108 töötajat (täis- ja osakoormused). SA EVM juhib neljaliikmeline nõukogu ja üks juhatuse liige.

SA EVM asub Tallinnas erinevates hoonetes: muuseum asub aadressil Vabaõhumuuseumi tee 12, osaliselt on kogude hoidlad Suur-Sõjamäe 44b ja üksus Konserveerimis- ja Digiteerimiskeskus Kanut asub Pikk tänav 2.

Muuseumi püsinäitusel paiknevad ajaloolised ehitised (museaalhooned) moodustavad rahvaarhitektuuri (RA) kogu. Vabaõhumuuseumi territooriumil paiknevad kaks põhihoidlat. Lisaks on alates 2022. a juures kolm hoidlaruumi Suur-Sõjamäe 44b asuvas Eesti Hoiuraamatukogu hoones. Ruumipuuduse tõttu on osa esemekogu museaale hoiul seitsmes museaaltalude kompleksi kuulavas abihoones.

Fotosid, negatiive ja diapositiive hoiustatakse muuseumis asuvas hoidlas. Muuseumi hoidlas paiknevad ka esemekogusse kuuluvad valgustid, mööbel, tööriistad. Kogude viilhallis, mis samuti asub muuseumis, hoiustatakse veovahendeid, masinaid, maaharimisriistu, elamusisustust, kirste ja puitmahuteid. Dokumentide arhiivkogu, etnograafiline arhiivmaterjal ja käsikirjalised artiklid paiknevad muuseumis samas hoones kus on peavarahoidja kabinet. Kunstiesemeid, etnograafilisi jooniseid ja jooniste variat, valdavat osa esemekogu portselan ja klaasesemeid ning osaliselt etnograafilisi puit ja tekstiilesemeid hoiustatakse 2022 aastast alates Eesti Hoiuraamatukogu hoidlates Suur-Sõjamäel. Abihoidlates on enamasti hoiustatud suuremad puitesemed.

1.6. Koostöövõrgustik

- Eesti Konservatorite Ühing. Koondab erinevates muuseumides, arhiivides, raamatukogudes ja eraettevõtetes töötavaid konservaatoreid, restauraatoreid ja säilitusspetsialiste, samuti vastavate erialade õppejõude. SA EVM konservatoritel on ühinguga tihe koostöö.
- Eesti Muuseumiühing (sh Koguhoidjate ühendus). Loodud 1988. aastal väärtustamaks kultuuripärandi säilitamise ja kaitsmisega tegelevate professionaalide tööd muuseumides. SA töötajad osalevad EMÜ koolitustel ja õppereisidel.
- Eesti Muuseumide Liit (Estonian Association of Museums) - avalikes huvides tegutsev ühendus, mille põhitegevus on suunatud Liiduga ühinenud muuseumide ühiste huvide eest seismisele ja tasakaalustatud arendamisele.
- Tartu Ülikooli Viljandi Kultuuriakadeemia. SA EVM on õppetöö allikabaasiks ja praktikakohaks. SA teadustöötajad on VKA-s õppejõududeks.
- Tartu Ülikooli etnoloogia osakond. SA EVM on õppetöö allikabaasiks ja praktikakohaks.
- Eesti Kunstiakadeemia. SA EVM on õppetöö allikabaasiks ja praktikakohaks. EKA üliõpilased on osalenud koos SA EVM teaduritega välitöödel, aidates muuseumit pärandhoonete dokumenteerimisel (mõõtmisjoonised, hoonete inventeerimine jne).
- Tallinna Tehnikaülikool. Koostöös tehakse hoonete ehitustehnilisi uuringuid. Muuseum kaardistab uurimisobjekte ja -probleeme ning tutvustab uusi tehnilisi lahendusi.
- Kopli Rakenduslik Kolledž. SA EVM on õppetöö allikabaasiks ja praktikakohaks põhiliselt puit- ja tekstiilkäsitöö õppuritele.
- Euroopa Vabaõhumuuseumide Liit (Association of European Open Air Museums) koondab Euroopa olulisemaid vabaõhumuuseume ja nende spetsialiste. Selle eesmärgiks on vastavate muuseumide vahelise koostöö soodustamine ja kogemuste vahendamine, vabaõhumuuseumide tegevuse edendamine ja tutvustamine. SA EVM-il on pikk koostöö liiduga ja paljude sinna kuuluvate vabaõhumuuseumidega (Ungari vabaõhumuuseum Szentendres, Vestfaali vabaõhumuuseum Detmoldis, Norra vabaõhumuuseum Maihaugenis, Läti vabaõhumuuseum, Leedu vabaõhumuuseum jne) – osalemine konverentsidel ja seminaridel.
- Euroopa Muuseumiorganisatsioonide Võrgustik (NEMO - The Network of European Museum Organisations). Osalemine konverentsidel ja seminaridel.
- Mittetulundusühingud. Koostöö pärimuslikke ehitusvõtteid tutvustavate MTÜ-dega (Vanaajamaja, Seto Käsitöö Kogu, Weissenstein, Vana ja Väärt, Rahvusliku Ehituse Selts jt). Teabe kogumine pärimuslike ehitusvõtete ja ehitusmeistrite kohta, praktiliste ja teoreetiliste koolituste korraldamine ning maaehituspärandi andmekogu täiendamine.

1.7. Muuseumi tegevust reguleerivad õigusaktid ja dokumendid

SA EVM juhindub oma tegevuses seadustest, Vabariigi Valitsuse määrustest ja korraldustest.

- Seadused. Muuseumiseadus¹ ja selle rakendusaktid, Muinsuskaitseadus², Riigile kuuluva muuseumikogu kasutamise leping, Sihtasutuste seadus³, Autoriõiguse seadus⁴, Avaliku teabe seadus⁵, E-identimise ja e-tehingute usaldusteenuste seadus⁶, Isikuandmete kaitse seadus⁷, Riigivaraseadus⁸.
- Arengukavad ja juhendid. Kultuuri arengukava 2021-2030⁹, ICOMi muuseumide eetikakoodeks¹⁰, muuseumikogu korralduse põhimõtete ja kogumispõhimõtete koostamise juhend¹¹, kogude töö käsiraamat¹².
- SA põhitegevust korraldavad sisedokumendid – SA EVM põhikiri, SA EVM arengukava, SA EVM muuseumikogu korralduse ja kogumispõhimõtted, SA EVM teadusstrateegia, püsinäituse arengukava, töötajate ametijuhendid, tööprotsesside kirjeldused.

¹ Muuseumiseadus <https://www.riigiteataja.ee/akt/119032019103?leiaKehtiv> (vaadatud 03.02.2025)

² Muinsuskaitseadus <https://www.riigiteataja.ee/akt/111032023045?leiaKehtiv> (vaadatud 03.02.2025)

³ Sihtasutuste seadus <https://www.riigiteataja.ee/akt/123122022031?leiaKehtiv> (vaadatud 03.02.2025)

⁴ Autoriõiguse seadus <https://www.riigiteataja.ee/akt/121062024005?leiaKehtiv> (vaadatud 03.02.2025)

⁵ Avaliku teabe seadus <https://www.riigiteataja.ee/akt/130122024005?leiaKehtiv> (vaadatud 03.02.2025)

⁶ E-identimise ja e-tehingute usaldusteenuste seadus <https://www.riigiteataja.ee/akt/130122024006?leiaKehtiv> (vaadatud 03.02.2025)

⁷ Isikuandmete kaitse seadus <https://www.riigiteataja.ee/akt/104012019011?leiaKehtiv> (vaadatud 03.02.2025)

⁸ Riigivaraseadus <https://www.riigiteataja.ee/akt/130122024016?leiaKehtiv> (vaadatud 03.02.2025)

⁹ Kultuuri arengukava 2021-2030 <https://www.kul.ee/kultuur2030> (vaadatud 03.02.2025)

¹⁰ ICOM Rahvusvaheline muuseumieetika koodeks <http://www.icomeesti.ee/rahvusvaheline-muuseumieetika-koodeks> (vaadatud 03.02.2025)

¹¹ Muuseumikogu korralduse põhimõtete ja kogumispõhimõtete koostamise juhend 1.1

https://www.muinsuskaitseamet.ee/sites/default/files/documents/2024-02/6_kum_muuseumikogu_korralduse_pohimotete_koostamise_juhend.pdf (vaadatud 03.02.2025)

¹² Kogude töö käsiraamat <https://muuwik.muuseum.ee/> (vaadatud 03.02.2025)

2. Kogud ja muuseumikogu täiendamine

2.1. Kogumise eesmärk

SA EVM kogumise eesmärk tuleneb SA EVM missioonist ja nõukogu poolt kinnitatud tegevuseesmärkidest.

SA eesmärk on oma vara valitsemise ja kasutamise kaudu koguda, säilitada ja vahendada kultuuripärandit, s.h täita Eesti maaarhitektuuri ja -maastike ainevaldkonna muuseumi funktsiooni, hoida ja täiendada Eesti Vabaõhumuuseumi muuseumikogu. SA üldisem eesmärk on ainelise ja vaimse kultuuripärandi, sh kultuurimälestiste uurimine, kogumine, konserveerimine, restaureerimine ja digiteerimine, olles nimetatud valdkondade arendaja, oskusteabe haldaja, vahendaja ja populariseerija ning laiapõhjaliste teenuste osutaja – kompetentsikeskus.

SA EVM kogub Eesti maa- ja taluarhitektuuri ning maamaastike kasutamise ja arengulooga seotud hooneid, esemeid, jooniseid, fotosid, dokumente, mälestusi ja eluolu/külaelu, 1) lähtudes EVM-i kogumise eelisvaldkondadest, 2) lähtudes EVM-i arengukavast, 3) lähtudes EVM-i ekspositsiooni arenguplaanist, 4) lähtudes EVM-i teadusstrateegiast.

SA EVM kogumistöös on tähtis ajalooliselt tõepärase püsinäituse kavandamiseks ja täiendamiseks vajalik aines – nii esemeline, sõnalis-tekstiline kui ka audiovisuaalne. Veel kogutakse üldisemalt Eesti maaarhitektuuri ja külamaastike ajaloolist muutumist kajastavat esemelist, sõnalis-tekstilist ja pildilist aines. SA EVM kogub ainsana Eestis kasutusel olnud ehitusmaterjale – esemenäidiseid, eri materjalide kasutamisega seotud sõnalis-tekstilist ja pildilist teavet.

Kogumise eelisvaldkonnad:

- Ehituskultuur ja pärandtehnoloogiad – ajalooline ehituskultuur (meistrid, mõisa roll ehitamisel, esimesed arhitektid, oskusteabe ja vahendite levik jne.), traditsioonilised ehitustööriistad, traditsiooniline ehitusalane oskusteave: planeerimine, töökorraldus, -protsessid ja -võtted. Eestis kasutusel olnud ehitusmaterjalid – looduslikud ja kunstkiivid, puit, savi, katuse- ja seinakatted, viimistlusained. Seotud esemed, sõnalis-tekstiline ja pildiline teave; etnograafilised joonised; audio-video salvestusformaadid käsitööoskustest.
- Nõukogude periood maal – kolhoosiajastu maaarhitektuur ja olme, aiandus- ja suvilakooperatiivide arhitektuur ja eluolu, taime- ja loomakasvatus ning selle ajalooline kontekst. Esemed (sisustusesemed ja -tekstiilid, peo- ja argirõivastus, nõukogulik atribuutika), sõnalis-tekstiline ja audiovisuaalne teave.
- Taime- ja loomakasvatus talus – esemed, sõnalis-tekstiline ja pildiline teave.
- Maalapse elu läbi ajastute – esemed, sõnalis-tekstiline ja pildiline teave.
- EVM uurimiskavade raames kogutav välitööaines – maamaastike, Eesti külade, alevite, talude, ühishoonete, rajatiste jmt fotod, plaanid ja muud kujutised (ehitusjoonised), sõnalis-tekstiline ja pildiline teave.
- Baltisakslased Eestis –muuseumi territooriumil elanud perekondade lugu ja olemasolevate endiste suvemõisate ajalugu, seotud esemed ning info. Suvituskultuur, mõisa roll maal.

- Eesti Vabaõhumuuseumi ajalugu – SA EVMi arengulooga seotud esemed, sõnalis-tekstiline ja pildiline teave.

2.2. Teiste sarnaste või lähialadel tegutsevate muuseumide kogude lühianalüüs ja kattuvused

SA EVM väldib teemamuuseumide (põllumajanduse-, merenduse-, spordi-, sõja-, teatri ja muusika ajalugu jne) kogumistegevuse kordamist. Samas kuulub SA EVM kogudesse lisaks maaarhitektuuri objektidele ka teiste muuseumidega samaliigilisi esemeid, sest tegemist on eripalgeliste rahvakihtide – talupojad, käsitöölised, kalurid, vaimulikud, õpetajad, kaupmehed jt – eluolu kujutamisega.

Muuseumidest tegutsevad samas valdkonnas Eesti Rahva Muuseum (ERM), Eesti Arhitektuurimuuseum (EAM), Eesti Ajaloomuuseum (AM), Eesti Põllumajandusmuuseum (EPM). Kattumisi sisu poole pealt on ka Eesti Meremuuseumi (MM) ja Rannarahva muuseumiga ning mitmete väikemuuseumidega (vt allpool).

Eesti Rahva Muuseum on Eesti ja soome-ugri rahvaste kultuuri ja arenguloo materjale koguv, säilitav ja uuriv asutus. ERMi tegevus toetab eesti rahvusidentiteedi, eesti keele ja rahvuskultuuri püsimist olles Eesti suurim etnoloogiakeskus. Muuseumi kogumistegevus põhineb kultuuri antropoloogilisel mõistmisel, kesksel kohal on inimene kui sotsiaalne ja kultuuriline olend, tema igapäevaelu e. argikultuur. Oluline märksõna on moderniseerumine. Kesksel kohal on 20. saj alguse, aga ka nõukogude aja ja sellele järgneva ajajärgu argikultuuri ainese kogumine: elulaadi muutus, kodu ja kodukoht, institutsionaalne ja avalik sfäär, rõivastus, kombes ja traditsioonid, Eesti kogukonnad välismaal.

Erinevalt ERM-ist keskendub SA EVM uurimis- ja kogumistegevus kitsamalt Eesti maarahva poolt ehitatud keskkonna arengu iseärasustele ja selle seostele argieluga. 19.-20. sajandil maaühiskonna moderniseerumisega kaasnenud muutused arhitektuuris, samuti viimaste aastakümnete järskudest sotsiaal-majanduslikest muutustest tingitud protsessid arhitektuuris – kõike seda peab SA EVM dokumenteerima. Üha enam tõuseb päevakorda külade ja alevite kui väärtusliku elukeskkonna määratlemine ja esiletoomine. SA EVM aitab oma tegevusega selgitada välja ja tuua esile ajaloolise elukeskkonna väärtusi ja aitab teavitustegevuse kaudu kaasa nende säilimisele.

Kogumistööalane kattuvus Eesti Arhitektuurimuuseumiga on pigem tagasihoidlik, sest SA EVM kogub eelkõige rahvapärast maaarhitektuuri ja maamaastikku puudutavat ainet, Arhitektuurimuuseum seevastu esmajoonel kutseliste arhitektide loomingut kajastavat ainet. Erinevalt Arhitektuurimuuseumist kogub SA EVM ehitusmaterjalide näidiseid.

Eesti Ajaloomuuseumiga on SA EVMil praegu kogumistöös sisulist kattuvust napilt, sest meie tegevusvaldkonnad lahknevad teineteisest suhteliselt selgesti. Enamus kattuvusi on seotud nõukogude aja esemete kogumisega.

Eesti Põllumajandusmuuseum jäädvustab eesti agraarajalugu, kogub talude, mõisade, nõukogude ühismajandite ja omandireformidega seotud ainet, kogudes on hulgaliselt põllutööriistu ja põllumajandustehnikat. Sarnaselt EPM-ga on ka SA EVM kogus põllutööriistu ja vähesel määral põllumajandusmasinaid. Edaspidi ei ole kavas taolisi esemeid juurde hankida. SA EVM

kogumiskavas on nõukogude aja aiandusega seotud sõnalis-tekstilise ja pildilise materjali hankimine, esemete puhul peetakse nõu EPMga, et vältida kordamist.

Eesti Meremuuseumi ja Rannarahva muuseumiga (SA Viimsi Muuseumid) tehakse koostööd näituste koostamisel ja teabe vahendamisel. Kalastusalase ainese kogumist ei ole SA EVM-l praegu plaanis jätkata, va juhul kui see ei ole oluline püsiekspositsiooni jaoks.

Eesti Tarbekunsti- ja Disainimuuseumiga kattub tegevus põhiliselt esemejooniste kaudu. SA EVM kogus on hulgaliselt etnograafiliste esemete jooniseid mis kannvad edasi esemete disaini ajalugu.

Peale SA EVM-i säilitatakse algupärast maaehituspärandit veel Muhu muuseumis, SA Hiiumaa muuseumis, SA Saaremaa muuseumis, Mõniste Talurahvamuseumis, Karilatsi Vabaõhumuuseumis, Setomaa muuseumides, Rannarahva muuseumis, SA A. H. Tammsaare Muuseumis Järvamaal, SA Virumaa Muuseumis ning C. R. Jakobsoni Talumuuseumis Kurgjal. Lisaks on Eestis veel mitmeid väikesi talumuuseume.

Ainese puhul, mida on SA EVMi kogudes juba piisavalt või mida ei saa vastu võtta ruumipuudusel, suunatakse pakkumised eelnimetatud muuseumidele.

Eesti pärandehitusmeistrite kohta teabe kogumiseks tehakse koostööd TÜ Viljandi Kultuuriakadeemia, Eesti Kunstiakadeemia restaureerimise ja muinsuskaitse osakonnaga ning Muinsuskaitseametiga. SA EVM maaarhitektuuri keskus on koostanud maaehituspärandi andmekogu¹³, kuhu kantakse inventeeritud rehemajade, vallamajade ning koolide andmed. Kogu täiendatakse erinevate maaehituspärandi objektidega (nt koolimajad, seltsimajad jne). Inventeerimisel kogutud ja koondatud materjal, näiteks joonised ja fotod, võetakse vastu SA EVM muuseumi kogudesse.

Maaehituspärandi ja sellega seonduvat ainet on SA EVM-is eelkõige rikkalikus negatiivi- ja fotokogus ning joonistekogus Eesti eri paikkondade küladest, hoonetest, maastikest, ehitustarindeist ja -detailidest. Nende digiteerimise ning MuIS-i andmekogu täiendamisega luuakse üldine ülevaade Eesti arhitektuuripärandist.

2.3. Kogu täiendamise sisulised kriteeriumid

SA EVM kogude täiendamise komisjon hindab kogusse vastuvõetavaid asju järgmiste põhikriteeriumide järgi (ei ole tähtsuse järjekorras ja objekt ei pea vastama kõikidele väärtustele):

- ajalooline väärtus – Objekti kuuluvus teadaolevasse ajajärku ja kindlasse geograafilisse piirkonda. Ese aitab kaasa EVM-i ekspositsioonis olevate teemade või haridustegevuse näitlikustamiseks ja aitab ajalugu paremini mõista.
- etnograafiline väärtus – Objekti puhul on teada millisest Eesti piirkonnast see pärit on. Ese peab kandma edasi mingile piirkonnale või ajajärgule, sündmusele iseloomulikku eripära.
- etnoloogiline väärtus – Objekt jutustab või toetab Eesti ajalooga seotud tavasid, sündmusi, igapäevaelu.
- teaduslik või uurimuslik väärtus – Objekt on kogutud SA EVM teadurite poolt või uurimistööde käigus ja kannab endast näidis väärtust ka edaspidi, on seotud mõne konkreetse uurimus-, teadustööga.

¹³ Maaehituspärandi andmekogu <https://register.muinas.ee/public.php?menuID=rehemaja&action=list> (vaadatud 03.02.2025)

- vaimne väärtus – Objektiga seotud uskumused, lood või kombed, seotus mõne konkreetse Eesti kogukonnaga.

Vastuvõetavate asjade väärtuste määramisel rakendatakse järgmisi lisakriteeriume:

- päritolu – andmed asja omaniku, kasutaja või valmistaja kohta. Kasutamiskiis ja otstarve.
- iseloomulikkus/tüüpilisus – teatud liiki asjade, tegevuste, eluviisi või ajalõigu iseloomulik näide.
- haruldus – teatud liiki asjade haruldane, ebatavaline või silmapaistev näide. Erakordse legendiga objekt.
- seisund – asja säilivus ja terviklikkus, nt hoone sobivus ületoomiseks muuseumi püsinäitusele.
- kasutatavus – objekti abi ajalooüldmuste tõlgendamisel; aitab jutustada lugu, seostub näituste ja haridusprogrammidega

2.4 Kogu hetkeseis ja täiendamisvajadus

2.4.1. Rahvaarhitektuuri kogu (kogu tähis RA)

Hetkeseis: 80 museaali (so 88 objekti) seisuga 03.02.2025.

RA kogu on teaduslikult inventeeritud, MuIS-i on sisestatud talude fotod ja plaanid. Kogus on 82 hoonet, 1 kaev ja 5 versta-posti. Kogu museaalide põhjal on koostatud mitmeid muuseumijuhte, uurimusi, katalooge, näitusi.

Kogu kirjeldus: RA kogule loodi alus 1950.-1960. aastate vahetusel, 1964 avati RA kogul põhinev püsinäitus, 1968 kanti hooned inventariraamatusse. Kogu on moodustatud muuseumi teadurite ja arhitektide ülesmõõdistatud ning teadurite kirjeldatud, seejärel muuseumi üle toodud ja püstitatud hoonetest. Kogus on Põhja-, Lääne-, Lõuna-Eesti ja Lääne-Eesti saartelt pärit talude elu- ja kõrvalhooned, samuti küla ühishooned nagu kõrts, kabel, kool, pritsimaja, vesi- ja tuuleveskid, võrgukuurid. Kogu väärtuslikumad hooned on Sutlepa kabel (1699), Hiiumaa Kolga talu rehemaja (vanim osa 1723), Saaremaa Roosta talukompleks (18 saj lõpp -19 saj algus), Sutlepa tuulik (1748). Esimene püstitatud museaalhoone on Läänemaalt Määra külast pärit püstkoda-suveköök. 2021. aastast kuulub kogusse ka kaasaegse arhitektuuriga puitehitised Tehasemaja. Kogu on täiendatud peamiselt ostude teel. Muuseumis avati 2021. aastal uue eksponaathoonena kolhoosi kortermaja koos saun-kuuriga. 2024. aastal püstitati muuseumis Igaküla suurkaev.

Kogu täiendamisvajadus: Planeerimisel on ekspositsiooni täiendamine nõukogudeaegse suvila/aiaanduskooperatiivi temaatikaga ja külamaastiku väikevormidega.

2.4.2. Esemekogu (kogu tähis E)

Hetkeseis: 15566 museaali 03.02.2025 seisuga.

E kogu on üks muuseumi vanimaid ja enim kasutatud kogusid, eriti palju on uurijate hulgas käsitöö ja kunsti eriala õpilasi ja üliõpilasi.

Kogu kirjeldus: Süstemaatiline, kindlaplaaniline kogumistöö algas 1958. Põhilise osa moodustavad traditsioonilised tarbeesemed, mis kogutud muuseumi töötajate poolt välitööde käigus. Kõige rohkem on esemeid neist paikadest, kus toodi üle hooneid, kuid üldiselt on ainet kogutud siiski laiemalt alalt. Kogusse kuulub arvukalt majapidamisriistu ja elamusisustust, rohkesti ka põllu- ja aiatööriistu, veo- ja liiklemisvahendeid, puutööriistu ja tekstiilesemeid. Esemekogu on kannatanud mitmes tulekahjus: haldushoone (1969) ja hoidla (1969, 1997) ning museaalhoonete hävingud tules (1963, 1978, 1984, 1987, 2001).

Kogu täiendamisvajadus: Täiendamist vajab nõukogude ajajärk (1950-1990). Loomapidamise ja aiandusega seotud esemed nõukogude perioodist. Koguda tuleks ka ehitustööriistu, ehitusmaterjale, maalastega seotud esemeid ja EVMi ajaloo ja tegevusega seotud esemeid. Kogumisel arvestatakse muuseumis juba olemasolevate esemete piirkondlikku kaetust.

2.4.3. Fotokogu (kogu tähis F)

Hetkeseis: 19228 museaali 03.02.2025 seisuga.

F kogu fotosid on laialdaselt kasutatud uurimistöös, kirjastustegevuses, arvukate näituste koostamisel nii muuseumis kui väljaspool.

Kogu kirjeldus: Koos negatiivikoguga on see üks SA EVMi enimkasutatud kogusid. Moodustatud 1959, esimesed fotod pärinevad arhitekt Karl Tihase välitöödelt 1949-1954. Läbi aastate on fotokogu olnud suuresti arhitektuurikeskne. See sisaldab peamiselt muuseumi teadustöötajate ja fotograafide ülesvõtteid tulevaste museaalhoonete lahtivõtmisest, ülesehitamisest, ehitustarindeist, detailidest, sisustusest jmt. Sisevaateid on varasemast ajast kogus vähe, sest tollane pildistamistehnika oli selleks enamasti ebasobiv. Arhitektuurfotode kõrval on siiski jäädvustatud ka maastikke ja inimesi. Kogus leidub hulk fotosid ka EVMi tegevuse kohta (üritused ja näitused, tähtsamad külalised jms). Vanemaid fotosid leidub kogus vähe ja juhuslikult, vanemad ülesvõtted pärinevad 19.-20. saj vahetusest ja 20. saj algusest, on ka pildistusi esimese Eesti Vabariigi ajast, näiteks vendade Parikaste fotoalbum 1920. aastatest ja fotosid J. Triefeldi (Carl Sarap) 1930. aastatel pildistatud seeriast „Kaunis kodumaa”. Väärtuslikumaid fotosid on raske esile tuua, muuseumi jaoks on tähtsad kõigi museaalhoonete ja seal elanud inimestega seotud ajaloolised fotod, kuid samavõrd olulised on ehituspärandi pildistused nii poole sajandi tagusest ajast kui tänapäevast.

Kogu täiendusvajadus: Oluline on jäädvustada seda, kuidas tänapäeval kasutatakse vanu rehemaju, teisi taluelamuid ja kõrvalhooneid, pildistada üles erineva otstarbega ühiskondlikke hooneid, ühismajandite korterelamuid ja nende sisustust, muid nõukogudeaegseid maal asuvaid ehitisi ja rajatisi, maamaastikke ja külamiljööd. Vajalik on jäädvustada ehitusmeistrite tööd, erinevate ehitusmaterjalide ja töövõtete kasutamist vanade maamajade taastamisel. Minevikust on plaan koguda fotosid maapiirkondade eluolust ja arhitektuurist, s.h. nõukogude perioodist. Samuti kogub EVM pildilist materjali muuseumis toimunud ürituste ja näituste, ekspositsioonis toimunud muudatuste ja välitööde kohta. Kogu täiendatakse annetuste ja ostude teel, peamine aines lisandub EVMi töötajate välitööde tulemusel.

2.4.4. Negatiivikogu (kogu tähis N)

Hetkeseis: 36819 museaali seisuga 03.02.2025.

N kogu negatiive nagu fotosidki on kasutatud uurimistöös, kirjastustegevuses ja näituste koostamisel väga suurel määral. Negatiivide ja fotokogul on kattuvused, kuna vahel on arvele võetud sama ülesvõtte negatiiv ja foto.

Kogu kirjeldus: Muuseumi üks enimkasutatud kogusid on moodustatud 1959. aastal Karl Tihase poolt üleantud 2245 negatiivist koosnevast kollektsioonist. See sisaldab aastatel 1949-1958 tehtud pildistusi paljude Eesti paikade taluehitistest ning tarbeesemetest. Suurima osa sellest kogust moodustab muuseumi püsinäituse jaoks sobivate hoonete otsimisel Eesti erinevais piirkondades välitöödel jäädvustatud pildid. Tervikuna sisaldab kogu vanem osa väga väärtuslikke pilte sõjajärgsete aastakümnete külamiljööst, hiljem jätkati kaasaegse külahoonestuse ja -maastike jäädvustamist. Kogus leidub ka temaatilisi kollektsioone (kõrtsid, vallamajad, meiereid, koorejaamad, koolimajad, tuulikud, pritsikuurid, taluaiad, kooliaiad, tarbeesemed jm). Mahuka osa kogust moodustavad pildistused tulevaste museaalhoonete lahtivõtmisest, ületoomisest ning püstitamisest muuseumis. Kogu on nii mustvalgeid kui ka värvifoto negatiive. Muuseumi fotokogud (F ja N) on olnud asendamatud EVMi töötajate ja teiste uurijate jaoks arvukate raamatute kirjutamisel.

Kogu täiendamisvajadus: Seoses üleminekuga digifotograafiale ei ole kogusse oluliselt museaale lisandumas. Võetakse vastu EVM teadurite varasemate välitööde korrastatud materjali ja samuti ajalooliselt olulist materjali, mis on seotud EVM uurimis ja kogumistegevustega.

2.4.5. Diapositiivikogu (kogu tähis D)

Hetkeseis: 483 museaali seisuga 03.02.2025.

D kogu on fotomaterjali kogudest kõige väiksemahulisem.

Kogu kirjeldus: Moodustatud 1969 a, esimesed slaidid pärinevad etnograaf Gea Troskalt. Kogu sisaldab ülesvõtteid muuseumi ekspositsioonist, tarbeesemetest, rõivastusest, muuseumi pidustustest ja näitustest. Kogu on täiendatud annetuste teel.

Kogu täiendamisvajadus: Seoses üleminekuga digifotograafiale ei ole kogusse oluliselt museaale lisandumas. Võetakse vastu ajalooliselt olulist materjali, mis on kooskõlas EVMi uurimis ja kogumispõhimõtetega.

2.4.6. Etnograafiliste jooniste kogu (kogu tähis EJ)

Hetkeseis: 2921 museaali seisuga 03.02.2025.

EJ kogu etnograafilisi jooniseid on rohkesti kasutatud trükistes ning näituste koostamisel.

Kogu kirjeldus: Moodustati 1960, esimesed taluarhitektuuri joonised andis üle Daisy Matve. Kogu sisaldab põhiliselt välitöödel tehtud arhitektuurijooniseid ja -plaane. Joonistekogu üks väärtuslikumaid kollektsioone on Eesti Riikliku Tarbekunsti Instituudi üliõpilaste joonised Saaremaa ja Hiiumaa mööblist (1946), samuti arhitekt Karl Tihase ja sisearhitekt Bruno Tombergi joonistused. Kogu on täiendatud annetuste teel.

Kogu täiendamisvajadus: Kunstilise joonistamise traditsioon on välitöödel asendumas fotograafia ja muude meediumitega. Samas annab joonistus edasi nüansse, mis pildistamisel jääksid tabamatuks. Kogu täiendatakse üliõpilaste mõõdistuspraktikumide käigus – parema kvaliteediga kõnekamad tööd lisanduvad EJ kogusse.

2.4.7. Etnograafiliste jooniste varia kogu (kogu tähis EJV)

Hetkeseis: 1027 museaali seisuga 03.02.2025.

EJV kogu on suuremas osas moodustatud etnograafilistest visanditest ja jooniste mustanditest.

Kogu kirjeldus: Varia-kogu on loodud 1974. Kogu aluse moodustavad Karl Tihase, Ago Kerge, Peep Jänese jt poolt 1957. aasta ekspeditsioonil tehtud skits-joonised Lääne-Eesti, Saaremaa ja Hiiumaa taluarhitektuurist. Erinevalt jooniste kogust sisaldab EJV kogu vabama vormistusega visandlikke jooniseid e. skitse, tehtud peamiselt taluhoonete ülesmõõtmisel. Kogu väärtuslikuma osa moodustavad graafik Evi Tihemetsa 1950. aastate välitöödel koos etnograafist abikaasa Ants Viiresega Muhu ja Läänemaa taluhoonetest tehtud skitsid. Kogu on täiendatud annetuste teel.

Kogu täiendamisvajadus: Kogu täiendatakse üliõpilaste mõõdistuspraktikumide käigus - EJV kogusse võetakse olulised tööd, mis täiendavad EJ kogu.

2.4.8. Etnograafiline arhiiv (kogu tähis EA)

Hetkeseis: 172 museaali seisuga 03.02.2025.

EA kogu on üks väärtuslikumaid muuseumi kogusid, sisaldades põhjalikku infot muuseumi eksponaatide ja erinevate etnograafiliste piirkondade kohta. Museaalide sisu digiteerimist alustati 2022. aastal, et säästa käsikirjalisi materjale ja teha need uurijatele paremini kättesaadavaks ning tagada sel moel muuseumi etnograafilise arhiivi parem säilivus.

Kogu kirjeldus: Kogu aluse moodustavad etnograafide Veera Fuchsi ja Gea Troska Põhja-, Lõuna- ja Lääne-Eesti ning saarte taluehitiste, veskite ja kõrtside kirjeldused aastast 1958-1969, mis on kogusse registreeritud 1969. aastal. Sisaldab põhiosas EVM teadustöötajate (Veera Fuchs, Gea Troska, Juta Saron, Juta Holst, Mihkel Leetmaa, Hanno Talving, Merike Lang, Aile Heidmets, Anneli Banner jt) väli- ja arhiivitööde materjalide põhjal muuseumi püsinäitusega seotud uurimisainest. Ulatuslikku materjali leidub talude, taluolme, küla ühiskondlike hoonete, mitmesuguste ehitiste ja rajatiste, ehitusviiside, lubja- ja tõrvaahjude, taluaianduse kohta. Kogu on täiendatud kogumis- ja uurimistegevusest saadud materjali üleandmisel.

Kogu täiendamisvajadus: Kogu täiendatakse vastavalt muuseumi teadustöö plaanidele ning muuseumi ekspositsiooni arengukavale. Raamatutes või muudes tiražeeritud kogumikes juba avaldatud uurimustöid kogusse vastu ei võeta.

2.4.9. Dokumentide arhiivkogu (kogu tähis DA)

Hetkeseis: 1529 museaali seisuga 03.02.2025.

DA kogu moodustavad erinevad, enamasti paberkujul, lisamaterjalid, mis seostuvad ekspositsioonis kajastatavate ajastute ja talude ajalooga.

Kogu kirjeldus: Moodustatud 1996, sisaldab museaaltalude ületoomisega kogunenud taludokumente, isikutunnistusi, kirjavahetust, pisitrükiseid – ühelt perelt või kindlast paikkonnast saadud dokumendid moodustavad ühe kogu.

Kogu täiendamisvajadus: Kogu täiendatakse vastavalt ekspositsiooni arengukavale, et täiendada püsinäitust sisuka lisamaterjaliga.

2.4.10. Kunstikogu (kogu tähis K)

Hetkeseis: 250 museaali seisuga 03.02.2025.

K kogu on moodustatud silmapaistvate kunstnike teostest. Enamasti kujutatakse talumaastikke või etnograafilisi esemeid.

Kogu kirjeldus: Moodustatud 1969, sisaldab õlimaale, graafikat ja akvarelle. Kogu komplekteerimisel on lähtutud eesmärgist koondada taluarhitektuuri kajastavate kunstnike töid. K kogu moodustavadki tuntud Eesti kunstnike nagu Johannes Võerahansu, Juhan Raudsepa, Hando Mugasto, Karl Tihase, Märt Bormeistri, Uno Roosvaldi, August Pulsti jt talurahva vanavarast inspireeritud taiesed – küla- ja taluvaated, maastikud, rehemajad, elumajade sisevaated jmt. Kogu on täiendatud annetuste ja ostu teel.

Kogu täiendamisvajadus: Kogu ei vaja aktiivset täiendamist, sest sarnast ainet koguvad ka kunstimuuseumid. Viimased koguvad kunstiteoseid autorist, kujutatu meisterlikkusest või kunstitrendidest lähtuvalt.

2.4.11. Käsikirjaliste artiklite kogu (kogu tähis KA)

Hetkeseis: 27 museaali seisuga 03.02.2025.

KA kogu moodustavad EVM teadurite artiklid.

Kogu kirjeldus: Kogu on moodustatud 2011 ja sisaldab teadusartikleid, mille autoriteks EVMi teadustöötajad – Gea Troska, Veera Fuchs, Juta Saron, Ants Jaggo, Mihkel Leetmaa, Hanno Talving jt. Sisaldab materjali Põhja-Eesti, Viljandimaa, Saaremaa ja Muhu külade ning ehitiste, Avinurme puutöömeistrite eluolu ning ehitiste, Sutlepa kabeli, külakooli-, valla-, seltsi- ja moonamajade, tuletõrjeseltside ja pritsimajade, lubja- ja tõrvaahjude jmt kohta.

Kogu täiendamisvajadus - Kogu täiendatakse vastavalt muuseumi teadustöö plaanile. Pigem täieneb kogu erandkorras, kui retrospektiivselt tuleb välja olulisi EVMiga seotud käsikirjalisi artikleid. Tänapäeval teadurite artiklid enamasti publitseeritakse.

2.4.12. Audio-videokogu (kogu tähis AV)

Hetkeseis: 9 museaali seisuga 03.02.2025.

AV kogu on muuseumi kõige uuem kogu ja sisaldab video- ja audiomaterjali.

Kogu kirjeldus: AV kogu on loodud 2020. aastal, et säilitada muuseumi tegevustega seonduvaid audio- ja videosalvestisi. Kogusse võetakse näitusematerjale, muuseumi töötajate ja eksponaathoonete tarbeks kogutud mälestusi, EVMis toimunud ürituste salvestusi ja erinevaid heli- ja video kujul kogutud välitööde materjale. Nende juurde kuuluvad lisamaterjalid võetakse enamasti vastu TA – abikogusse.

Kogu täiendamisvajadus: Kogu täiendatakse vastavalt muuseumi teadustöö plaanidele ning muuseumi ekspositsiooni arengukavale. Kogusse lisatakse EVMi suurürituste, näituste ja haridusprogrammide raames tehtud audiovisuaalne materjal. Samuti lisanduvad siia Maaarhitektuuri keskuse koolituspäevade olulisemad videomaterjalid.

2.5. Muuseumikogu täiendamise üldpõhimõtted

Museaalid jõuavad SA EVMi kogudesse kogumistööga ning annetamise, ostmise ja kinkimise tulemusel. Aktiivset kogumistööd tehakse plaanilistel välitöödel või kogumiskavade alusel. SA EVM lähtub oma kogumistöös järgmistest põhimõtetest:

- SA EVM ei võta vastu esemeid ja muud ainet, mis on väga halvas seisukorras ja mille restaureerimine on küsitav või mille seisund võib kahjustada teisi museaale;
- SA EVM keeldub annetuste, kingituste, päranduste, likvideeritud asutuste või teiste muuseumide tervikkogude vastuvõtmisest, kui see ei vasta muuseumi profiilile, missioonile või kogumispõhimõtetele;
- SA EVM ei võta vastu esemeid, mis koormaks ülemääraselt hoidlapinda ning mille säilitamine nõuaks põhjendamatult palju tööd ja/või raha;
- SA EVM keeldub hoonete, esemete ja muu ainese vastuvõtmisest, kui üleandja seab eritingimusi, mis on vastuolus sihtasutuse põhitegevusega;
- SA EVM ei võta vastu materjali, mis on omandatud ebaseaduslikult Eestis või mõnes teises riigis või on ebaseaduslikult mõnest teisest riigist välja viidud või mille kuuluvus on kahtlane;
- SA EVM ei võta vastu esemeid ega muud materjali, mis on identsed või väga sarnased juba muuseumikogus leiduva ainesega, välja arvatud juhul, kui juba olemasolev museaal on väga kahjustunud;
- SA EVM ei võta muuseumikogusse vastu tiražeeritud trükitud materjale nagu ajalehed, ajakirjad, raamatud ja muud trükised, mis on kättesaadavad raamatukogudest või teistest riigimuuseumidest.
- SA EVM eelistab kogumisel ainet, mis on varustatud asjakohaste andmetega e. legendiga (kasutuskohat, kasutusaeg, valmistaja, kuuluvus jne) ning mis on ajastukohased.

Aines, mis on muuseumi eripärast lähtuvalt vajalik, kuid ei vasta muuseumikogusse vastuvõtmise alustele, kuid on vajalik muuseumihariduses, näitustegevuses või püsiekspositsiooni loomisel, võetakse teaduslikku abikogusse (TA).

SA EVM arvestab kogude komplekteerimisel teiste sama piirkonna või sarnase profiiliga muuseumide kogumispõhimõtete, et vältida dubleerimist.

SA EVM-le pakutava materjali puhul, mis ei vasta kogumispõhimõtetele, tehakse võimalusel üleandjale ettepanek anda see üle mõnele teisele mäluasutusele, kuhu see sobib paremini. Kõrge kultuuriväärtusega asja puhul soovitab SA EVM pakkujal võtta ühendust teiste muuseumide, Eesti

Rahvusarhiivi või Rahvusraamatukoguga, et välja selgitada, kas see võiks sobida nende kogudesse.

SA EVM lähtub andmete töötlemisel ja säilitamisel kehtivatest õigusregulatsioonidest.

2.6. Muuseumikogu täiendamise protseduurid

Muuseumikogu täiendamise eest vastutavad maaarhitektuuri- ja kultuuripärandi valdkonna töötajad, kes vastavalt uurimisteamile või näitusekavale teevad kogumistööd ja ettepanekuid uute museaalide vastuvõtmise osas. Kogumist koordineerib ja vastuvõtmist korraldab peavarahoidja.

Kogusse vastuvõtmisel lähtutakse muuseumisisese töövoo kaardistusest “Museaalide kogumine - aktiivne ja passiivne” (vaasatakse üle kord aastas). Antud protsessikirjelduses teeb peavarahoidja vajadusel uuendusi.

Muuseumikogu täiendamise ja asja muuseumisse hoiulevõtmise komisjoni kuulub lisaks peavarahoidjale veel 4 liiget. Esindatud on teadurid, kuraatorid, konservaator. Komisjoni kutsub kokku peavarahoidja.

Museaali dokumenteerimiseks vajaliku info eest vastutab konkreetne töötaja, kes vahendab materjali jõudmist SA EVMi. Koguja paneb kirja kogutava ainese kohta käiva info (üleandja, valmistamisaja, kasutamisaaja, varasemad kasutajad, tehnika, legendi). Esemega üleandnud inimesel palutakse allkirjastada autoriõiguste ja varaliste õiguste ülemineku leping. Kogude komisjon, mis on kinnitatud SA juhatuse liikme käskkirjaga, hindab kogutud või pakutavate ainese väärtust või sobivust kogusse. Seejärel toimub kogudesse vastuvõtmise dokumenteerimine ja kirjeldamine ning avalikustamine juba MuIS-is vastavalt ettenähtud korrale¹⁴.

2.7. Juurdekasvuvõimaluste ja säilitustingimuste analüüs

Hoiuruumide mahutavus

Rahvaarhitektuuri kogu paikneb hajutatult muuseumi maa-alal. Muuseumi territooriumil on kaks hoidla hoonet, millest üks on viilhall ja teine kahekordne hoidlahoone, kus on kokku neli ruumi. Esemekogus luuakse hoiustamiseks vajaminev ruum kogude ümberpaigutamisel, hoidlaks kohaldatud viilhali on sisse ehitatud lisariiulid. Hoidlas asuvates tekstiili ja mööbli hoiuruumides juurdekasvuks praegu ruumi ei ole. Etnograafiline arhiiv ja dokumentide arhiiv ning käsikirjalised artiklid asuvad selle kontorihoone kappides, kus töötab kogude osakond.

Ruumikitsikuse ja vana hoidla amortiseerumise tõttu koliti 2022. aastal muuseumikogu osaliselt Suur-Sõjamäele Eesti Hoiuraamatukogu hoidlatesse. Sellega seoses tekkis juurde säilitustingimustele vastavat hoidlapinda. Muuseumi kasutada on seal 3 hoidlaruumi ja 1 väiksem kontoriruum. Suur-Sõjamäel hoiustatakse osaliselt muuseumi esemekogu, jooniseid, jooniste variat, dokumentide arhiivi ja kunstikogu. Võimalusel kolitakse sinna edaspidi ka foto-, diapositiivi- ja negatiivikogud, kus neid hakatakse säilitama erikappides.

¹⁴Muuseumide infosüsteem MuIS juhendid <https://www.muinsuskaitseamet.ee/et/muuseumide-infosusteem-muis> (vaadatud 15.05.2023)

Ruuminappuse tõttu on üsna suur arv suuremaid esemed esemekogust paigutatud abihoidlatesse, mis asuvad eksponaathoonetes. 2025-2026. aastal korrastame muuseumis hoidlana kasutusel oleva viilhall ja loome sinna uute riiulite näol lisapinda, kuhu kolime ka abihoidlate esemed.

Digitaalseid kujutisi museaalidest hoiustatakse MuIS-i digihoidlas. Foto- ja negatiivikogude ning osaliselt esemekogude suuri digifaile hoiustatakse paralleelselt ka oma serveris. Uute digifailide puhul peetakse silmas, et need oleksid digihoidlas ja on seeläbi ka avalikult alla laetavad MuIS keskkonnas.

Tööjõud

Muuseumi kogude ja konserveerimise osakonnas on tööl peavarahoidja, 3 koguhoidjat (osakoormusega) ja 3 konservaatorit. Lisaks tegeleb rahvaarhitektuuri koguga osaliselt Maarhitektuuri osakonna teadur-varahoidja. Tugiteenuste osakonnas on eraldi Museaalhoonete konserveerimisosakond kus töötab 3 inimest. Kogutud materjali sorteerimine, puhastamine ja konserveerimine toimub materjali laekumise järjekorras. Museaalide üle arvestuse pidamine ja avalikustamine toimub MuIS-is.

2.8. Kogu sisuline analüüs ja väärtuste hindamine

Kogu sisulise väärtuse hindamine on pikem protsess, mis sai alguse 2020. aasta suvel toimunud abihoidlate korrastustöödega. Vaadati üle museaalide seisukorrad ning märgiti üles mitte arvel olevad ekspositsiooni kasutuses olevad esemed. Alustatud on hoidlates paiknevatest numbrita esemetest ülevaatliku informatsiooni koostamisega. Numbrita esemete puhul otsustatakse, kas need võtta arvele TA kogusse või legendi olemasolul muuseumikogusse. Otsustatakse, kas esemed on vajalikud muuseumi ekspositsiooni täienduseks. Numbrita esemete üle, mis on kasutusel ekspositsioonis, peab arvestust, korraldab hoiutingimused ja heakorra ekspositsiooniosakond.

Kogude analüüsi tehakse paralleelselt suuremate kolimiste ja hoidlate remondiga. Kõikide kogude hindamine on suuremahuline töö ja võimalusel kaasab muuseumi lisaabi, et võrrelda sarnaste esemete tulmeinfot ja vaadata üle ka teiste muuseumide kogudes olev sarnane materjal.

Väärtuste hindamisele aitab kaasa muuseumikogude digiteerimine ja olemasolevate tulmeinfode sisestamine MuIS-i mallele ka vabaõhumuuseum suurt rõhku pöörab. On tõenäoline, et suurem kogude sisuline analüüs ja hindamine võetakse ette kui kõik museaalid on saanud MuIS-i I tasandi kirjelduse (va uus tulme).

2.9. Museaalide väljaarvamine kogust

Museaalide kogust väljaarvamine toimub vastavalt muuseumiseaduses § 11 välja toodud tingimustele¹⁵. Inventuuride käigus selgitatakse välja puuduvad museaalid. Nende ametlikult kogust välja arvamine kinnitatakse muuseumi juhi poolt, kui on fikseeritud nende puudumine kahe järjestikkuse inventuuri käigus.

Museaalide väljaarvamine kogust tuleb rohkem päevakorda kui kogudes alustatakse sisuliste analüüsidega ja selle käigus selgub kas on kogumispõhimõtetele mitte vastavaid museaale.

¹⁵ Muuseumiseadus <https://www.riigiteataja.ee/akt/111032023047?leiaKehtiv> (vaadatud 21.02.2025)

3. Muuseumikogu dokumenteerimine

3.1. Kogu dokumenteerimise meetodid

Kogude dokumenteerimine toimub Muuseumide Infosüsteemis (MuIS), kuni 2007. aastani tehti seda Kultuuriväärtuste infosüsteemis (KVIS). Vanemast ajast on alles ka kartoteegid, mis hetkel on museaalse väärtusega. Esemekogu kartoteek on temaatiline ja topograafiline, seda on peetud ainult varasemate kogude osas. Rahvaarhitektuuri kohta on peetud topograafilist kataloogi. Fotokogu kartoteek on temaatiline ja topograafiline. Teiste kogude kohta kartoteegid puuduvad. Kartoteeke hetkel enam ei täiendata ja juurde ei looda. Kogude inventeerimine toimub MuISis. Detailne kogude asukohakataloog on Exceli põhine, MuISis aga hoidlapõhine. Lähi aastatel on plaanis järk-järguline MuIS-i kohakataloogi täiendamine riuli- ja hoiukarbi põhiseks.

3.2. Arvestusdokumentatsiooni vormistamine ja hoidmine

Vastuvõtuaktid ja väljaarvamisaktid allkirjastatakse üleandja-vastuvõtja poolt ja kinnitatakse SA juhatuse liikme poolt. Vastavalt isikuandmete kaitse seadusele otsustab juurdepääsuõiguse üle asjaomane töötaja (peavarahoidja).

Kõik aktid, kui nad on allkirjastatud digitaalselt, säilitatakse enda originaalvormis vaid MuISis ning neid välja ei prindita. Kui akt on allkirjastatud käsitsi, siis skaneeritakse koopia MuISi ja säilitatakse originaalvormis dokument paberkandjal. Vastavalt muuseumide andmekogu määrulese säilitatakse paberkandjal vastuvõtu- ja väljaarvamisakte alaliselt.

3.3. Dokumenteerimise korraldus, rollid ja vastutus

Kogu dokumenteerimine toimub MuIS-is, välja arvatud varaliste õiguste loovutamise ja materjalide kasutamise akt, autoriõiguste ülemineku akt (kui see on vajalik), mis on allkirjastatud väljapool MuIS-i, aga on võimalik digifail infosüsteemi lisada. SA EVM-is tegeleb tulme vastuvõtuga peavarahoidja.

Esimeses etapis hindab üleantavaid asju kogude täiendamise komisjon, et otsustada pakutava ainese vastavust muuseumi kogumispõhimõtetele ja sobivusele muuseumikogusse. Vajadusel kaasatakse eelotsuse otsuse tegemisse teisi SA EVMi töötajaid. SA EVM varahoidja või peavarahoidja täidab MuIS-s registreerimislehed, vastavalt muuseumikogu täiendamise ja asja muuseumisse hoiule võtmise komisjoni otsusele võetakse pakutav materjal vastu või tagastatakse üleandjale. Peavarahoidja võtab muuseumikogusse registreeritud objektid arvele, koostades üleandmisakti ja vastuvõtuakti. Koguhoidja nummerdab ja magasineerib museaalid ning kannab need kohakataloogi. Koguhoidja või teadur kirjeldab museaalid ja peavarahoidja korraldab nende digiteerimise.

3.4. Museaalide liikumine ja ajutine kasutamine

Kasutamiseks väljaspool SA EVMi laenutatakse museaale eelkõige teistele muuseumidele. Juhul, kui museaale soovib laenutada mõni teine juriidiline isik, tutvub kogude töötaja eelnevalt

kasutuspaigaga, et tagada museaali turvalisus ja sihipärane kasutamine. Museaali laenaja esitab peavarahoidjale garantiikirja, kus on sõnastatud laenutuse eesmärk, tagastamise tähtaeg, museaalide nimekiri ja kinnitus säilivuse tagamise kohta. Peavarahoidja vormistab MuISis üleandja ja vastuvõtja allkirjadega väljaandeakti, mille kinnitab juhatuse liige. Tagastamisel koostatakse MuISis tagastamisakt üleandja ja vastuvõtja allkirjadega.

Muuseumisiseselt antakse museaale näitustele, pildistamiseks (digiteerimiseks), haridusprogrammidesse ja konserveerimiseks. Peavarahoidja või varahoidja vormistab MuISis üleandja ja vastuvõtja allkirjadega muuseumisese kasutamise akti. Tagastamisel koostatakse MuISis tagastamisakt üleandja ja vastuvõtja allkirjadega.

Urijatele tutvustatakse museaale üksnes kohapeal muuseumi hoidlas peavarahoidja või koguhoidja juuresolekul. Urijatele esemete osas akte ei koostata.

Teistelt muuseumidelt või mõnelt teiselt juriidiliselt isikult museaalide laenutamisel lähtutakse muuseumisese töövoogu kaardistusest “Museaalide hoiule võtmine” (uuendatud 2024). Antud protsessikirjelduses teeb kogude peavarahoidja.

3.5. Inventuuride korraldamine

Seaduse alusel korraldab SA EVM oma kogus inventuure arvestusega, et kõik museaalid ja hoiulevõetud asjad on üle kontrollitud vähemalt üks kord iga viie aasta järel. Aasta lõpus paneb peavarahoidja paika järgneval aastal toimuvad inventuurid, võttes arvesse kõiki viie aasta jooksul toimuma pidavaid inventuure. Peavarahoidja teeb ettepaneku inventuuri käskkirja vormistamiseks, mille kinnitab muuseumi juhatuse liige.

Inventuuriaktid koos tulemustega on MuIS-i põhised. Inventuuriakti allkirjastab digitaalselt MuIS-is inventuuri komisjoni esimees ning kinnitab muuseumi juht oma allkirjaga.

Ekspositsioonis olevate museaalide ja muude eksponaatide inventuur tehakse iga aasta kevad- ja sügisperioodil, inventuurinimekirjad koostatakse arvutipõhiselt Exceli tabelites. Ekspositsiooni inventuuri eest vastutab ekspositsiooniosakonna juhataja.

3.6. Museaali muuseumikogust väljaarvamine ja hoiule võetud asja tagastamine

Museaali väljaarvamine SA EVM muuseumikogust toimub vastavalt Muuseumiseaduses kehtestatud korrale. Kui väljaarvamisakt on enda originaalvormis digitaalsest allkirjastatud, siis säilitatakse see MuISis. Paberkandjal allkirjastatuna säilitatakse väljaarvamisakt peavarahoidja dokumentatsioonis alaliselt ning MuISi laetakse skaneeritud koopia. Hoiule võetud asi tagastatakse omanikule tagastamisaktiga, mille allkirjastavad mõlemad pooled.

3.7. Museaalide kirjeldamine

Museaal kirjeldatakse MuISis lähtudes kogude töö veebi käsiraamatust.¹⁶ Museaalide kirjeldamisega tegelevad põhiliselt varahoidjad ja teadurid ning osaliselt ekspositsiooniosakonna

¹⁶ Kogude töö käsiraamat. Leitav siit: <https://muuwik.muuseum.ee/ET/kirjeldamine/museaali-kirjeldamine/> (vaadatud 28.10.2025)

töötajad. Kaasatakse ka õppureid ja praktikante. Museaalide retrospektiivne sisestamine ja inventeerimine lõpetati 2021. aastal.

4. Muuseumikogu kasutamine

4.1. Rollid ja vastutus

Muuseumikogu kasutamise eest vastutavad:

- peavarahoidja – vastutab museaalide arvelevõtmise ja liikumisega seotud dokumentatsiooni korrashoiu ning kogude nõuetekohase kasutamise, avalikustamise ja säilitamise eest;
- varahoidjad – vastutavad uurijate teenindamise, museaalide nõuetekohase laenutamise ja digiteerimisele suunamise eest;
- ekspositsiooni- ja hariduosakonna töötajad – vastutavad haridusprogrammide, filmimiste või avalikkusele suunatud suurürituste ajal püsinäituse korrasoleku ja esemete säilimise eest;
- püsinäituse perenaised ja peremehed – vastutavad väljapaneku korrashoiu ja säilimise eest; sealhulgas talveajal ahjude ja pliitide kütmisel ka tuleohutuse eest;
- IT ja turva-tehnojuht – hädalukorra lahendamise plaanide, evakuatsiooni juhendite ja tuletööde lubade korrashoid ja ajakohastamine, tuleohutus;
- muuseumi esemekonservaatorid – vastutavad muuseumikogu (esemed mis käivad konserveerimises või korrastuses) korrastus-, konserveerimis- ja restaureerimistööde läbiviimise eest;
- museaalhoonete konserveerimisosakond - hoonete ja tarindite korrashoid;
- tugiteenuste valdkonna juht - museaalhoonete keskkond: kuivendamine, tuulemurdude likvideerimine ja ekspositsiooni territooriumi korrashoid;
- kommunikatsiooni, turunduse ja ürituste osakond – filmimised museaalhoonetes ja nende ümbruses, ürituste korraldamine muuseumi territooriumil.

4.2. Muuseumikogu kasutamisega seotud protseduurid ja dokumentatsioon

Museaalide kasutamiseks andmine toimub SA EVM kogude kasutamise korra alusel ning jaguneb:

- Laenutamine uurijatele – iga uurija registreerib end külastusraamatus, laenutatud museaali saab kasutada hoidlas või varahoidja ruumis. Museaalide pildistamine on lubatud ilma välklambita;
- Muuseumisisene laenutamine näitusteks, uurimiseks, konserveerimiseks, digiteerimiseks. Näituste puhul esitab autor/kuraator taotletavate museaalide loetelu läbi MuIS või e-maili teel. Varahoidja või peavarahoidja koostab muuseumisisese kasutamise akti. Museaalide tagastamisel koostab vastuvõtja (kui ta on MuISi kasutaja) või varahoidja tagastamisakti. Mõlemad aktid allkirjastatakse kahepoolselt ja eelistatult digitaalselt.
- Laenutamine väljaspoole muuseumi. Muuseumist laenutatakse välja eseme-, foto-, kunsti ja joonistekogusse kuuluvaid museaale. Laenaja esitab taotluse ja garantiikirja, mille alusel peavarahoidja või varahoidja koostab MuISis väljaandeakti. Taotletava museaali säästmiseks pakutakse laenajale võimalusel nende asendamist abikogu- või koopiaesemetega. Museaalide tagastamisel koostab vastuvõtja (kui ta on MuISi kasutaja) või kogudeosakonna töötaja tagastamisakti. Väljaandeakti allkirjastab lisaks muuseumi juhatuse liige. Muuseum ei ole kohustatud museaale välja laenutama, kui see võib kahjustada eseme seisukorda või kui laenutus ei ole põhjendatud.

- Museaalhoonetes ja ekspositsioonis filmimine. Eesti Vabaõhumuuseumi territooriumil ja ekspositsioonis on filmitud palju filmistseene ja ka reklaame, mis käsitlevad Eesti ajalugu või seostuvad muul viisil muuseumis eksponeeritud ajaperioodidega. Filmimisega seotud protseduuride ja järelvalvega tegeleb peamiselt kommunikatsiooniosakond koostöös ekspositsiooniosakonnaga.

4.3. Muuseumikogu kasutamisega seotud teenused

SA EVM kogudega on võimalik tutvuda kõigil soovijail eelneval kokkuleppel, museaalidest on võimalik teha visandeid ja pildistusi. Pildistamise ja filmimise eest SA EVM ekspositsioonialal ja hoonetes tasutakse vastavalt kehtivale hinnakirjale. Eesmärgist lähtuvalt eristatakse museaali ärilist ja mitteärilist kasutamist, viimasel juhul on teenus tasuta. SA EVM kogudest digiteeritakse kõigepealt need museaalid või kollektsioonid, mida uurijad kasutavad kõige enam ja sellised materjalid, mis ajas kiiresti vananevad või on juba kahjustunud.

5. Säilitamine

SA EVM säilitustegevuses on esiplaanil museaalide ja hoidlate seired, et ennetada kahjureid ja bioloogiliste kahjustuste teket. Oluline on pidev säilitustingimuste parandamine vastavalt võimalustele, sest esemekogud asuvad vanades või hoidlateks kohandatud hoonetes. Museaalhoonete osas tehakse suuremaid seireid paar korda aastas ja peale suuremaid torme.

Rahvaarhitektuuri püsinäitusel toimub museaalide pidev seire. Museaalhoonete korrashoidmiseks ja restaureerimiseks vajaminevad tööd teostavad muuseumi ehitusrestaatorid. Suuremad ja keerulisemad tööd kooskõlastatakse restaureerimistööde komisjoniga ja nende puhul taotletakse toetust Kultuuriministeeriumi remondifondist.

Püsinäitusel olevaid museaale ja museaalhooneid seiratakse vähemalt kaks korda aastas ja vajadusel esemed konserveeritakse või vahetatakse välja paremini säilinud museaali või analoogse eseme vastu, mis ei ole museaal. Üldiselt niiskemates ja umbsemates ruumides olevad museaalid pigem asendatakse analoogse mittemuseaaliga või abikogu esemega.

Muuseumis on ka kolm esemekonservaatorit. Konserveerimise eesmärk on museaalide seisundi stabiliseerimine ja edasiste kahjustuste vältimine. Restaureerimisel lähtutakse eseme ajaloolise tervikilme taastamisest ja asendatakse väga kahjustunud või puuduolevad detailid. Museaalide restaureerimine tuleb kõne alla eelkõige museaalhoonete säilivuse tagamiseks, samuti muu näitusetegevuse vajadustest lähtudes. Hoidlates olevad esemed, mida ei ole plaanis lähiaastatel eksponeerida, konserveeritakse ja tagatakse säilimine, parandades hoiutingimusi.

Museaalide säilitamisel on juhiseks muuseumisisese töövoa kaardistusest “Museaalide säilitamine ja hoiustamine” (uuendatud 2024.a). Antud protsessikirjelduses teeb peavarahoidja vajadusel uuendusi.

5.1. Rollid ja vastutus

Museaalide vastuvõtmist, hoiustamist, süstematiseerimist, hoidlate korrashoidmist ja kasutamist korraldavad peavarahoidja ja varahoidjad.

Esemekogude korrastamise, konserveerimise ja säilitamisalase nõustamisega tegelevad muuseumi kolm esemekonservaatorit.

Kogude ja konserveerimisega seotud töötajate tööülesanded, pädevus ja vastutusala on määratletud tööjuhendites. Seirete läbiviimine on maaarhitektuuri ja kultuuripärandi valdkonna ning museaalhoonete konserveerimise osakonna koostöö. Kahjustuste ilmnemisel (putukad, seened, hallitus) määratakse kindlaks kahjustuste ulatus ja võetakse meetmeid kahjurite tõrjeks.

Rahvaarhitektuuri kogu säilivuse tagamiseks ja keerulisemate museaalhoonete olemust puudutavate restaureerimistööde lähteülesannete kooskõlastamiseks on ellu kutsutud restaureerimiskomisjon. Komisjoni otsused on aluseks konserveerimistööde kavandamisel.

Hoidlate seire eest vastutavad varahoidjad, tehes koostööd muuseumi esemekonservaatoritega. Hoidlate, abihoidlate ja valitud eksponaathoonete kliimalogieritega seiret korraldab ja jälgib muuseumi peavarahoidja. Seireandmed säilitatakse muuseumi serveris.

Sekkuva konserveerimisega tegeleb muuseumi konserveerimisosakond. Konserveerimis- ja restaureerimistööd esemetega tehakse üldjuhul muuseumi konserveerimisosakonna töötajate poolt, Kanutis digiteeritakse muuseumikogu esemed ja joonised. Konserveerimistööd registreeritakse ja dokumenteeritakse MuISis.

Erinevalt Kanuti osakondadest, kes teevad konserveerimis-, restaureerimis-, ja digiteerimisalaseid tellimustöid teistele muuseumidele ja mäluasutustele ning eratellijatele, tegeleb muuseumi konserveerimisosakond Eesti Vabaõhumuuseumi museaalidega. Vajadusel ühendatakse mõlemapoolne pädevus.

5.2. Säilitustingimused

Rahvaarhitektuuri kogu, kuhu kuuluvad museaalhooned, on muuseumi püsiekspositsioon. Museaalhoonetest on külastajatele avatud suvel valdav osa eluhoonetest. Talvel on külastajatele avatud ainult 8 hoonet. Seda seepärast, et enamuse museaalhooneid ei ole köetavad.

SA EVM esemekogusid hoitakse kokku kolmes põhihoidla hoones ja abihoidlates, mille tingimused ei vasta täies ulatuses museaalide säilitamiseks ettenähtud nõuetele. Põhihoidlad asuvad muuseumis ja Suur-Sõjamäel. Abihoidlate funktsiooni täidavad ekspositsioonis paiknevad museaalhooned.

Püsiekspositsioonis olevad museaalid on avatud hoonetes aastaringselt. Talveperioodil suletud eksponaathoonetest tuuakse tekstiil-, nahk, paber-, klaas- ja keraamilised esemed hoidlasse, kuna hoiustamine aastaringselt kütmata hoonetes ei ole võimalik.

Muuseumiterritooriumil paiknevas ainsas hoidlaks ehitatud kivihoones on reguleeritav elektriküte, metallist moodulriiulid ja säilituskapid, kuid ventilatsiooni toimimine on kohati puudulik. Mahult suurim museaalide hoiustamispaik on viilhall-hoidla, kus puudub küte ja õhutussüsteem. Puuduliku ehituskonstruksiooni tõttu hoidla niiskus- ja temperatuurinäitajad kõiguvad, hoone valgustus on ebapiisav. 2025. aastal alustati viilhalli hoidla hoiustamistingimuste parandamisega, mis hõlmab endast viilhall-hoidla põrandate korrastamist, kaasaegse elektrisüsteemi rajamist ja riilite paigaldamist, mis võimaldavad hea ligipääsu museaalide seireteks ja uurimiseks.

SA EVM hoidlate eripäraks on eri materjalist museaalide paiknemine samades hoidlaruumides – ühes hoidlas on hoiustatud koos metall- ja puitesemed, teises keraamika, klaas- ja nahkesemed. Jaotus on aluse saanud muuseumikogu ajaloolisel kujunemisel, kui ebapiisava hoidlapinna tõttu koondati kokku erinevad kogud.

2022. ja 2023. aastal koliti muuseumi endisest puithoidlast museaalid Suur-Sõjamäele Eesti hoiuraamatukogus vabanenud hoidlatesse. Eesti Vabaõhumuuseumil on seal kasutada kolm ruumi, mis võimaldab esemeid varasemast rohkem hoiustada materjalipõhiselt. Ühes ruumis, kus hoitakse ka stabiilset niiskusetaset, on laudnõud ja niiskemat keskkonda vajavad puitesemed, teises ruumis keraamika, klaas-, metallesemad ja kolmandas hoidlas tekstiili- ning kunstikogu, punutud esemed ja joonised. Täna on Suur-Sõjamäe hoidlates on niiskust võimalik reguleerida ainult ühes ruumis. Sundventilatsioon hoones puudub, soojust reguleeritakse elektriküttel töötavate radiaatoritega. Abihoidlad asuvad eksponaathoonete abihoonetes ning ajaloolise suvemõisa lähedalolevas kuuris.

Säilituskeskkonna tagamisel tuginetakse suures ulatuses passiivsetele meetmetele (tuulutamine sobivate välitingimuste korral, kuivkoristus, sisetemperatuuri tõstmine või alandamine, et korrastada õhuniiskuse taset). Muuseumi hoidlas on olemas ka õhupuhastid, mis eemaldavad õhust hallituse osi ja aitavad vältida seisvat õhku. Kõige tähtsam on jälgida hoidlates õhuniiskuse taset, et vältida selle suurt kõikumist (rohkem kui 10%RH). Ebasobivate keskkonnatingimuste kõrval tekitab museaalidele kahjustusriski ka hoidlate ruumikitsikus.

Museaalidele vajalike tingimuste tagamise alus on keskkonna järjekindel seire. Andmeid kogutakse temperatuuri ja õhuniiskuse taset salvestavate elektrooniliste mõõdikutega. Igas köetavas hoidlas on püsiasukohtadega mõõdikud. Samuti paiknevad logerid valitud mitteköetavates abihoidlates ja eksponaathoonetes. Andmed ja nende alusel koostatud graafikud hoidla keskkonnatingimuste kohta säilitatakse elektrooniliselt. Bioloogiliste kahjustuste kontroll on tagatud hoidlate ja museaalide järjepideva vaatlusega. Museaalide puhul, mille kahjustused on tingitud kliima- ja keskkonnatingimuste järskudest muutustest, on seisundiuuringud tihedamad – vähemalt kord kuus. Muuseumikogusse vastuvõetud uusi asju kontrollitakse konserveerimisosakonna poolt, vajadusel teostatakse putuka või hallituse tõrje.

Museaalide pakendid, katted ja laoriulid tellitakse usaldusväärsetelt pakkujalt ning säilitamiseks sobivast materjalist. Lähtutakse erialasest kirjandusest¹⁷ ja konsulteeritakse muuseumi konservaatoritega ja vajadusel ka väljastpoolt muuseumi.

5.3. Turvalisus

Territooriumil on tagatud ööpäevaringne valve. Territooriumi ja museaalhoonete õuesid seiratakse turvakaameratega, mille pilt on reaalajas jälgitav turvaruumist. Lisaks toimub mehitatud valve poolt regulaarne territooriumi seire ööpäevaringsete patrullringkäikude kaudu. Muuseumi ööpäevaringselt mehitatud häirekeskusega on ühendatud automaatne tulekahjusignalisatsioonisüsteem (ATS).

Alates 2000. aastast ehitatud eksponaathooned on valvestatud, kui seal ei viibita

Muuseumi lahtiolekuaegadel on museaalhoonete turvalisus tagatud ekspositsioonis töötavate perenaiste ja perenaiste abiga, kes lisaks järelvalvele tutvustavad muuseumi ekspositsiooni ja viivad läbi erinevaid programme.

Osade hoonete puhul on museaalesemete turvalisus tagatud klaaspiiretega, mis võimaldavad külastajal näha püsinäitust, kuid ei võimalda ligipääsu esemetele

Hoidlasse ei lubata iseseisvalt kõrvalisi isikuid, pääsu hoidlasse korraldab peavarahoidja või varahoidjad. Muuseumi hoidlates, sealhulgas ka Suur-Sõjamäel, on elektrooniline valvesignalisatsioon, museaalhoonete aknad on suletud luukidega või on seal elektrooniline valvesignalisatsioon.

Suur-Sõjamäel asuvas Eesti Hoiuraamatukogus on kõik hoidlad valvestatud, kui seal ei viibita.

¹⁷ Näiteks Kurmo Konsa raamat *Artefaktise säilitamine*, mis on just mõeldud muuseumi ja arhiivkogude säilitamise probleemidele: http://vana.muuseum.ee/uploads/files/artefaktide_sailitamine_konsa.pdf (vaadatud 21.02.2025).

6. Toimepidevus

Hädaolukorra ennetamisel ja lahendamisel juhendatakse SA EVM hoonetes ja museaaltaludes „Eesti Vabaõhumuuseumi hädaolukorra lahendamise plaanist“ (uuendatud 2022), mille on koostanud SA EVMi IT ja turva-tehnojuht.

Hädaolukorra plaan käsitleb käitumist nii tulekahju, veeavarii kui ka loodusnähtuste korral, mis võivad territooriumil aset leida. Hädaolukorra lahendamise plaan vaadatakse üle ja täiendatakse vastavalt vajadusele, kuid mitte harvemini kui kord kahe aasta jooksul. Hädaolukorra lahendamise plaan on kättesaadav kõikidele SA EVM töötajatele. Hädaolukorra lahendamise plaani ja SA EVM tuleohutusjuhenditega on võimalik tutvuda muuseumi sisevõrgus. Muuseumil on paika pandud kriisi tegutsemisahel, millest lähtutakse hädaolukorra lahendamisel.

Eesti Hoiuraamatukogus on hädaolukorra lahendamise juhendid, mille uuendamise ja täitmise eest vastutavad Eesti Hoiuraamatukohu haldusjuht ja peavarahoidja. SA Eesti Vabaõhumuuseumi kogudega töötavad inimesed on instrueeritud käituma vastavalt Eesti Hoiuraamatukogu hädaolukorra käitumise juhiseist ja on teadlikud sealsetest evakuatsiooniteedest.